მარინე ილურიძე

სოლომონ მეფის დადიანთან და როსტომ რაჭის ერისთავთან ურთიერთობის ისტორიიდან

XVIII საუკუნის 60-იან წლებში თურქების წინააღმდეგ ბრძოლაში იმერეთმა სოლომონ I-ის (1752-1784) მეთაურობით დიდ წარმატებას მიაღწია. 1767 წელს სტამბოლში დადებული ხელშეკრულების თანახმად თურქეთმა იმერეთი ცნო არა ვასალურ, არამედ მფარველობაში მყოფ სახელმწიფოდ[1]. იმერეთს ყოველწლიურად 60 ქალი უნდა გაეგზავნა, მაგრამ, როგორც ცნობილია, იმავე წელს სოლომონმა ახალციხის ფაშას ამ მოთხოვნაზე უარი შეუთვალა[2]. სოლომონ მეფე დამოუკიდებელ პოლიტიკას აწარმოებდა, მაგრამ ოსმალეთი მაინც იქ განვითარებულ მოვლენებს გულდაგულ აკვირდებოდა. საქართველოს შესახებ ცნობების მოგროვება და მიწოდება ევალებოდათ მის მოსაზღვრე ჩილდირისა და არზრუმის ბეგლარბეგებს, მაგრამ იყო ისეთი შემთხვევებიც, როცა ამ მისიას ქართველი დიდებული ასრულებდა. ხელთ გვაქვს თურქეთის პრემიერ-მინისტრის არქივში დაცული დოკუმენტი №7586-ის ქსეროასლი, რომელიც ქართველი თავადის ქაიხოსროსაგან მოსული წერილის მოკლე შინაარსია. ამავე არქივში ინახება დოკუმენტი №44643, რომელიც ასევე ქაიხოსროს ნაამბობია[3]. იქვე მითითებულია მისი გვარიც – აბაშიძე. ვფიქრობთ, ორივე დოკუმენტში ნახსენები ქაიხოსრო ერთი და იგივე პირია.

სტამბოლში მცხოვრებ ქაიხოსრო აბაშიძეს, ცხადია, საქართველოში ჰყოლებოდა თავისი მსტოვრები, რომლებიც მას ცნობებს აწვდიდნენ. ერთი მათგანია ახალციხელი მებაჟე ვინმე მაჰი ალა. ქაიხოსრომ წერილი სულთნის კარს გაუგზავნა მსახურის ხელით, რომლის სახელსაც დოკუმენტზე გაკეთებული მინაწერიდან ვიგებთ. ეს გახლავთ ჯანიკის მუჰასილი (გადასახადების ამკრები – მ.ი.) მოჩა ღვთისა ალი ბეგი. ეს ის ალი ბეგია, რომელმაც 1766 წელს სვერის ციხის დაპყრობასა და ქუთაისიდან სოლომონის განდევნაში თავი ისახელა[4].

თვით დოკუმენტი დაუთარიღებელია, მაგრამ თურქი კოლეგების მიერ შედგენილ კატალოგში მისი შედგენის თარიღად მითითებულია 1179/1766 წელი, რაც, ვფიქრობთ, სწორი არ უნდა იყოს. საქმე ისაა, რომ დოკუმენტის თანახმად სოლომონისა და როსტომ რაჭის ერისთავს შორის გამართულ ბრძოლაში მონაწილეობა მიუღიათ ლეკებს. მაჰი ალა აცნობებს: „ამ ბრძოლაში 300-მდე ლეკი და ქართველი დაიღუპაო". შეტაკება სოლომონის გამარჯვებით დასრულებულა. როგორც ცნობილია, სოლომონ მეფის მიერ დაქირავებულმა ლეკთა ჯარმა რაჭის ერისთავის მამულები 1767 წელს დაარბია[5], ასე რომ, დოკუმენტი 1766 წელს ვერანაირად ვერ შედგებოდა.

რაც შეეხება 300 ლეკისა და ქართველის სიკვდილს, ეს ის ლეკები უნდა იყვნენ, რომლებსაც რაჭიდან წამოსვლის შემდეგ ერეკლე მეფემ „შეუკრნა იორი, სადაცა მოსწყვიტნა სამასნი და მიუღო ყოველი ნატყვევნავი"[6].

---

[1] საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. IV, თბ., 1973, გვ. 645.

[2] იქვე.

[3] მ.ილურიძე, სოლომონ I-ის დროინდელი დასავლეთ საქართველო (ერთი ოსმალური დოკუმენტის მიხედვით), იბეჭდება კრებულში" ახლო აღმოსავლეთი და საქართველო", IV, თბილისი.

[4] იქვე.

[5] შ.ბურჯანაძე, სოლომონ I-ის მეფობის პირველი პერიოდი (1752-1768 წწ.), სტალინის სახელობის თბილისის სახ. უნივერსიტეტის შრომები, LI, 1950, გვ. 104; თეიმურაზ ბაგრატიონი, ახალი ისტორია, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და საძიებლები დაურთო ლელა მიქიაშვილმა, თბ., 1983, გვ. 53.

[6] თეიმურაზ ბაგრატიონი, ახალი ისტორია, გვ. 53.

დოკუმენტის მიხედვით, სოლომონ მეფეს როსტომ ერისთავი ხელში ნაუგდია. არც ეს ცნობა შეეფერება სიმართლეს. 1769 წელს განხორციელებული შეტევის დროსაც კი როსტომ ერისთავმა გაქცევით უშველა თავს, თუმცა, იმავე წელს, ზავის დადების შემდეგ, სოლომონმა ერისთავი ვარციხეში შეიტყუა და მასსა და მის შვილებს თვალები დასთხარა[7].

როგორც საბუთში ეკითხულობთ, ბრძოლის ველიდან გაქცეული მოუხერხებია როსტომ ერისთავის ეკეს. მას თავი ციხისთვის შეუყარებია – „საკუთარ ციხეში მივიდა და შევიდაო" ეკითხულობთ. გაქცეულთან უშველია თავისთვის იმერეთის კათალიკოსს, იგივე როსტომ ერისთავის ძმა ბესარიონსაც – „მისი ნათესავი კათალიკოსიც ბოლოს ციხეში შეეიდაო" აცნობებს მაჩი აღა. როგორც ვხედავთ, ბესარიონი კათალიკოსადაა მოხსენიებული. ცნობილია, რომ იგი სოლომონ მეფემ 1769 წლის 10 მაისს გადააყენა და მის ადგილზე ერეკას აკურთხებინა თავისი ძმა, გელათის მიტროპოლიტი იოსები[8].

დოკუმენტში საუბარია ასევე სოლომონსა და დადიანს შორის ორჯერ გამართულ ბრძოლაზე. ორივეჯერ დადიანს გაუმარჯვია. „სოხუმის ბეგი და აბაზა დადიანის დასახმარებლად მოვიდნენო" – წერს მაჩი აღა.

ეფიქრობთ, ამ ორი ბრძოლიდან 1766 წელს ვერც ერთი გაიმართებოდა. საქმე ისაა, რომ 1765 წელს დაწყებული კამპანია ოსმალებმა 1766 წელსაც გააგრძელეს და სვერის ციხის აღებითა და სოლომონის ბიძაშვილისა და რაჭის ერისთავის სიმის, თეიმურაზ ბატონიშვილის, გამეფებით დაასრულეს. სოლომონი გაიქცა და იმერეთის სოფლებში იმალებოდა. მან სამალავიდან გამოსელა მხოლოდ 1767 წელს შეძლო[9], ასე რომ, 1766 წელს სოლომონი და დადიანი ერთმანეთს ვერ შეებმოდნენ. საამისო პირობები უფრო 1769 წელს შეიქმნა. რაჭის დაპყრობის (1769 წ.) შემდეგ კაცია დადიანს ეჭვი გაუჩნდებოდა, რომ სოლომონი მის მიერ მიტაცებული ლეჩხუმის უკან დაბრუნებას მოისურვებდა[10]. გარდა ამისა, ბესარიონ კათალიკოსი 1769 წელს, გადაყენების შემდეგ, ოდიშში გაიქცა და იქ დადიანმა პატრიარქად დასვა. ამას მოჰყვა სოლომონსა და დადიანს შორის ურთიერთობების დაძაბვა. ორივე ცდილობდა, რომ მთელი დასავლეთ საქართველოს ეკლესიები მის კათალიკოსს დამორჩილებოდა[11].

ზემოთქმული გვაფიქრებინებს, რომ დოკუმენტი არა 1766, არამედ 1767-1769 წლებს შორის უნდა იყოს შედგენილი.

სოლომონსა და დადიანს შორის გამართულ ბრძოლაში დაღუპულა ეინმე წერეთელი – სახელი არაა მითითებული, (عكى-ს) ვაჟი და თბილისის ხანის ქაცი მიჯეილი مجيه يل ეფიქრობთ, მიჯეილი იგივე მიხეილია. ადგილი უნდა ჰქონდეს ج (ჯ)-სა და خ (ხ)-ს ერთმანეთში აღრევას.

წერეთელი და მიხეილი სოლომონის თანამებრძოლები იქნებოდნენ. 1758 წელს სოლომონ I-ს, ერეკლე II-სა და თეიმურაზ II-ს შორის დადებული ურთიერთდახმარების ხელშეკრულებიდან[12] გამომდინარე, ერეკლე მეფის კაცი სოლომონის მხარდამხარ იომებდა, აკი წერს კიდეც მაჩი აღა: „სოლომონის ლაშქარი და მიხეილი ერთად იყენენო". წერეთლების სოლომონისადმი ერთგულება და მხარდაჭერაც ცნობილია.

ზემონახსენები პირების შესახებ დამატებით ცნობებს ვიგებთ დოკუმენტზე გაკეთებული მინაწერებიდან. წერეთელზე ნათქვამია, რომ იგი ერთი ოღლის პატრონი თავადია. მიხეილის თაობაზე იგივე მეორდება, რაც ტექსტში წერია, ხოლო რაც შეეხება (?) عكى ოღლუს, როგორც მინაწერიდან ირკვევა, იგი სოლომონის მოწინააღმდეგეთა რიგებში უნდა მდგარიყო. „ნეკის

---

[7] საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. IV, გვ. 648; А.А.Цагарели, Грамоты и другие исторические документы XVIII столетия относящиеся къ Грузии, С. Петербург , 1891, გვ. 74, 101; შ. ბურჯანაძე, იმერეთის სამეფო 1768-1784 წლებში, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ხელნაწერთა ინსტიტუტის მოამბე, III, თბ., 1961, გვ. 113; შ. ბურჯანაძე, სოლომონ I-ის მეფობის პირველი პერიოდი, გვ. 106; ნიკო დადიანი, ქართველთ ცხოვრება, ტექსტი გამოსცა, წინასიტყვაობა, გამოკვლევა, კომენტარები, სახელებლები და ლექსიკონი დაურთო შ.ბურჯანაძემ, თბ., 1962, გვ. 179.

[8] შ.ბურჯანაძე, სოლომონ I-ის მეფობის პირველი პერიოდი, გვ. 106.

[9] ნ.ბერძენიშვილი, საქართველოს ისტორიის საკითხები, VI, თბ., 1973, გვ. 418.

[10] იქვე. გვ. 422.

[11] შ.ბურჯანაძე, სოლომონ I-ის მეფობის პირველი პერიოდი, გვ. 106.

[12] საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. IV, გვ. 639.

სამსახურში მყოფით“ ექითხულობთ, მის ქართულ წარმომაელობაზე კი შემდეგი ფრაზა მეტყველებს: „ციხის პატრონი აზნაურია“. აქვე შევნიშნავთ, რომ არასწორადაა მოტანილი ერეკლე მეფის სახელიც -لكرى . საგულვებელია, რომ აქ ადგილი აქვს ل (ლ) და ر (რ) ფონემების გადაადგილებას. ასეთ შემთხვევაში სახელის სწორ მოხაზულობას მივიღებდით – اركلى , მაგრამ თუ გავითვალისწინებთ, რომ მაჰი ალას წერილის რეზიუმე შედგენილია სტამბოლში რომელიღაცა მოხელის მიერ, რომელიც ქართულ საკუთარ სახელებში მთლად კარგად ვერ ერკვეოდა, გასაკვირიც არაა სახელების დამახინჯება.

ამით ამოიწურება ქაიხოსრო აბაშიძის დავალებით მაჰი ალას მიერ შედგენილ წერილში დაცული ცნობები.

გთავაზობთ №7586 დოკუმენტის ქართულ თარგმანსა და ფაქსიმილეს.

ეს გახლავთ იმ წერილის მოკლე შინაარსი, რომელიც გუშინ ჯანიკიდან მოსულმა მონა ღვთისა ჩვენმა მსახურმა მოიტანა და რომელიც ამაზე უწინ ქართველი ბეგებიდან, ამჟამად სტამბოლში მცხოვრებ, ქაიხოსროდ წოდებულ თავადს ახალციხელი მებაჟისაგან, მაჰი ალასგან მიუღია.

გურჯისტანის მდგომარეობის შესახებ თუ გვეკითხებით, სოლომონი და დადიანი ერთმანეთს წაეკიდნენ. სოხუმის ბეგი და აბაზა დადიანის დასახმარებლად მივიდნენ. ორჯერ იომეს და ორივეჯერ სოლომონის ლაშქარი წაახდინეს. სოლომონი ბრძოლაში გაანადგურეს, წერეთელი დაიღუპა, (?) عكى-ს ვაჟი დაიღუპა. თბილისის ხანის კაცი მიხეილიც დაიღუპა. სოლომონის ლაშქარი და მიხეილი ერთად იყვნენ. ამ ბრძოლაში 300-მდე ლეკი და ქართველი დაიღუპა. სოლომონმა ერისთავად სახელდებული თავადი გასრისა და ერისთავი აიყვანა. იმ დროს ერისთავის ვაჟი გაიქცა, საკუთარ ციხეში მივიდა და შევიდა. მისი ნათესავი კათალიკოსიც ბოლოს და ბოლოს ციხეში შევიდა. თავიანთი თავი ხელში აიყვანეს და გაძლიერება დაიწყეს. ხსენებულმა სოლომონმაც კვლავ ლაშქრის შეკრება დაიწყო და კვლავ ხსენებულებთან საბრძოლველად მოემზადა. ზემოაღნიშნული მებაჟე ამ ყველაფერს ხსენებული ქაიხოსროდ წოდებული თავადისადმი გაგზავნილ წერილში წერს.

მინაწერები:

ჯანიკის მუჰასილის მონა ღვთისა ალი ბეგისაგან დღეს სტამბოლში მოსული მოხსენებითი ბარათია.

წერეთლად წოდებული ერთი ოლქის პატრონი თავადია. ... ბრძოლაში დაიღუპა.

მიხეილად წოდებული თბილისის ხანის ერეკლე ხანის კაცია. ისიც ბრძოლის დროს იქნა მოკლული.

(?) عكى-ს იგ. ესეც ციხის პატრონი აზნაურია. ეს მონა ღვთისა ჩვენს სამსახურშია. მისი ციხე დაპყრობილ იქნა, [თავად კი] ბრძოლაში ... დაიღუპა.

М.А. ИЛУРИДЗЕ

ИЗ ИСТОРИИ ВЗАИМООТНОШЕНИИ МЕЖДУ ЦАРЁМ СОЛОМОНА I–ГО И ДАДИАНОМ И РАЧИНСКОГО ЭРИСТАВА РОСТОМОМ

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрен документ №7586, который хранится в архиве Премьер- министра Турецкой республики. В нём описывается бой между царём Западной Грузии Соломоном I–ым и Дадианом и Рачинским Эриставом Ростомом.

بیان محمد علی میرزا ولد فتحعلی شاه بر کردن باب عالی

ورود ایران تقریر

دونکی کون جانلان طرفندن ورود ایران شاطر بزرگ قولری برله بونلرن اقدمجه جانکدن کنورلون
کورجی بکلرنن حالا استانده ساکن کی خسرو نام طوانه اخستنه کرکجسی محمی اغادن بود نقله
ورود ایران مکتوبلی خلاصه سیدر

کورجستان احوالنن سؤال ایدوب سکز صولومن ایله داد بان بوزوندیلر صنخوم بکی الله آیازه داد بان
امرا دنه واوشلر ایکی دفعه محاربه ایلمشلر وایکی دفعه صولومنلان عسکرنی بوزمشلر صولومن محاربه ده
بوق ایمش زره تلی مرد اولمش وسکی اوغلو مرد اولمش نفیس جانلان اده مسیحه بیلی دخی مرد اولمش
وصولومنلان عسکرنی ایله مجه بیلی برابر ایمش بو محاربه ده اوچیوز قدر لزکی وکرک کورجی علوی اولمشلردر
وصولومن اوستوی نام طوه‌لی باصمش واوستوی اخذ ایمش اول اثناده اوستونلان اوغلو فرار
ایدوب کنزو قلعه‌سنه نزول ودخول وتحصن ایلدیلر بقوز دخی عقبنجه قلعه‌یه کیدوب کنزولرنی محاصره وتقویه
سدوع وصولومن نام مقور دخی مجدداً عسکر جمعنه مباشرت ومقورلرایله تکرار محاربه اتلاه اوزره اماده
اولدقنی کرکجی مرقوم مقور بکی خسرو نام طوانه اولی ایلریکی مکتوبلنده تحریر ایدر